

PIŚMIENICTWO NA TEMAT KOLEGIATY i PARAFII DOBROMIEJSKIEJ

Na wstępie chciałbym ustalić zakres tematyki. Interesowały mnie wszystkie drukowane publikacje, także popularne, nawet wspomnienia i druki ulotne, dotyczące kapituły kolegiackiej i parafii w Dobrym Mieście. Nie uwzględniam piśmiennictwa na temat Dobrego Miasta w ogóle, jakiegoś zakładu pracy, ani też na temat Głotowa jako sanktuarium eucharystycznego lub Kalwarii. Pomijam w opracowaniu lokalne informacje prasowe z okresu międzywojennego, z racji trudnego dostępu do gazet z tego okresu.

Mój przegląd piśmiennictwa obejmuje 300 ostatnich lat, gdyż właśnie w 1689 r. pojawiła się w Braniewie pierwsza drukowana publikacja, dotycząca w jakimś zakresie również Dobrego Miasta, cenna chociażby ze względu na zawartą w niej ikonografię kolegiaty. Mam tu na myśli *Applausus Triumphalis celsissimo Joanni Stanislao Comiti a Sbażyń Sbaški... in primo et felici Collegiatae ingressu... praesentatus...* [1].

O piśmiennictwie na temat Dobrego Miasta we właściwym tego słowa znaczeniu można mówić dopiero od drugiej połowy XIX w. Artykuły F. Dittricha [3, 7], F. Hiplera [5], A. Boettichera [6], zwracają uwagę na bogate wyposażenie kościoła kolegiackiego oraz dodatkowo sam F. Hipler [4] na sprawowaną w tym kościele służbę Bożą.

Początek XX w. zaznaczył się sporadycznymi artykułami J. Kolberga [8, 9] na temat pozyskania majątku przez kapitułę kolegiacką i relikwiarza, a G. Matern [10, 12] pisał o dziejach szpitala i bractwa Bożego Ciała w Dobrym Mieście.

Zainteresowanie Dobrym Miastem zaczyna rozwijać się w latach dwudziestych, spowodowane prawdopodobnie zbliżającym się w 1929 r. jubileuszem 600-lecia założenia miasta. Na uwagę zasługują tu artykuły znanego historyka warmińskiego ks. E. Brachvogela na temat stroju chórowego kanoników katedralnych i kolegiackich oraz o dawnych ślubach ofiarnych mieszkańców Dobrego Miasta [15, 17].

A. Bludau, który pochodził z Dobrego Miasta, sam dobrze był zorientowany w historii rodzinnego miasta. Był autorem cennej rozprawy na temat zniesienia kapituły kolegiackiej przez rząd pruski [14]. A. Bludau, już jako biskup warmiński, zachęcił dr Anneliese Birch-Hirschfeld do opracowania dziejów kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście. Ta rozprawa doktorska pod tytułem *Geschichte des Kollegiatstifts in Guttstadt 1341–1811, ein Beitrag zur Geschichte Ermlands* [22] ukazała się drukiem w 1932 r. i do dziś stanowi najobszerniejsze ujęcie dziejów

kapituły dobromiejskiej. Każdy, kto pisze na temat Dobrego Miasta, nie może tej pracy pominąć, tym bardziej że opiera się ona na bogatej dokumentacji archiwalnej, dziś już nie zawsze dostępnej.

W 1988 r. ukazało się tłumaczenie ks. kanonika Stanisława Wańczyka († 16 XI 1989) tej pracy. Wydane w maszynopisie, staraniem ks. prałata mgr. Emila Rzeszutka [122], stanowi dziś cenną pomoc biblioteczną i archiwalną w pracach badawczych nad historią kapituły kolegiackiej.

Dr A. Birch-Hirschfeld, poza swoją pracą doktorską, w latach następnych opublikowała jeszcze kilka cennych studiów, związanych tematycznie z dziejami kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście. Mam tu na myśli artykuły o dobromiejskiej księdze rocznic oraz o miejscowym kanoniku, ks. Fabianie Kwadrantynie [19, 40].

Obchody 600-lecia założenia miasta przyniosły obfity plon w postaci wielu cennych publikacji. Należałoby tu wymienić książkę G. Beckmanna o dziejach Dobrego Miasta, jak też ilustrowany dodatek do miejscowej gazety, poświęcony historii kolegiaty i jej kościoła [20, 21].

Z końcem lat dwudziestych ukazała się książka A. Ulbricha *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreussen*. Autor omówił w niej ciekawsze przykłady wystroju rzeźbiarskiego wnętrza kościoła kolegiackiego w Dobrym Mieście [18].

Tu należałoby też wspomnieć o wydanym w 1923 r. we Lwowie i Warszawie M. Orłowicza *Ilustrowanym przewodniku po Mazurach Pruskich i Warmji*, w którym Dobre Miasto wraz ze swymi zabytkami architektonicznymi uzyskało obszerne omówienie [16].

Po obchodach 600-lecia miasta w latach trzydziestych pojawiły się artykuły poświęcone zabytkom sztuki, m.in. C. Wünscha [23], Krausego [24], szczególnie na temat ołtarza Najśw. Maryi Panny, oraz pisane przez A. Höhne [26] i G. Grimmego dzieje księgozbioru kolegiackiego w Dobrym Mieście [26, 45].

W końcu lat trzydziestych Dobre Miasto ze swą kolegiatą stało się przedmiotem żywego zainteresowania redakcji *Ermländisches Kirchenblatt*. Na łamach tego tygodnika diecezjalnego pojawiło się sporo artykułów popularnych i zdjęć, przeważnie pióra E. Brachvogela i G. Grimmego, na temat zarówno historii kolegiaty, jak i aktualnego życia kościelnego w parafii i dekanacie dobromiejskim [25, 28–39, 41–43, 47].

Po zakończeniu wojny pierwszy obszerniejszy artykuł, pióra K. Reczyńskiego, został poświęcony bibliotece dobromiejskiej. Został wydany już w 1947 r. przez Instytut Mazurski w Olsztynie [49].

Dzieje Dobrego Miasta zostały przedstawione w informatorze historycznym W. Grabskiego *200 miast wróciło do Polski*, wydanym po raz pierwszy w 1949 r. [50].

W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych w Polsce jakby zapomniano o Dobrym Mieście. Okres stalinowskiej polityki kulturalnej, starającej się zagłuszyć wszystko o tematyce religijnej i kościelnej, wycisnął i tu swoje piętno. Pojawiły się natomiast w tym czasie w Niemczech Zachodnich w pismach przesiedleńców artykułiki o Dobrym Mieście, kolegiacie, dekanacie [51, 53–55].

Sytuacja zmieniła się dopiero po 1956 r. Dobre Miasto, dzieje kapituły kolegiackiej, parafii, znalazły poczesne miejsce w książkach A. Rogalskiego

Kościół katolicki na Warmii i Mazurach [56], ks. J. Obląka *Historia diecezji warmińskiej* [64], w *Słowniku geografii turystycznej* [57]. Książkom tym towarzyszyły publikacje popularne na temat samego miasta, biblioteki dobromiejskiej, pisane przez Z. Skrzypkowskiego, B. Koziello-Poklewskiego, L. Wernica, na łamach wydawanego w Olsztynie *Słowa na Warmii i Mazurach*, dodatku do dziennika *Słowo Powszechnie* [58, 60, 62, 63].

W 1960 r. biskup Tomasz Wilczyński dokonał restytucji kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście. To ważne wydarzenie znalazło rychło swój oddźwięk w publikacjach na temat Dobrego Miasta w Polsce [65, 68, 73], jak i zagranicą [74, 75, 77]. Dzieje wskrzeszonej kapituły przypomniały popularne artykuły M. Chomina [61, 68, 69], M. Zientary-Malewskiej [78], poświęcone zabytkom kościoła kolegiackiego, jak też rozprawy naukowe ks. Jana Obląka z zakresu dziejów sztuki kościelnej na Warmii, w której Dobre Miasto zajmowało poczesne miejsce [59, 76].

Dalszy okres, kolejne dziesięciolecie 1969–1979, zaznaczyło się tylko kilkoma artykułami na temat Dobrego Miasta. Większość z nich była napisana przez L. Czubiela [86–88, 96], K. Wróblewską [91, 92] i była poświęcona architekturze i sztuce kościoła kolegiackiego. Inne, napisane przez W. Piechockiego [93], Z. Kolendo [90], ujmowały Dobre Miasto jako atrakcję turystyczną.

Z tego okresu warto odnotować wydaną drukiem na łamach *Studiów Warmińskich* rozprawę doktorską ks. Edmunda Przekopa na temat *Powstanie, organizacja prawna kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście* [85] oraz J. Przerackiego *Parafia dobromiejska i jej ludzie w świetle spisu z 1695 r.* [99].

Uwieńczeniem tego dziesięciolecia były wydawane w latach 1979–1980 publikacje naukowe P. Podejko [111], M. Chechłowskiej [108] i Z. Rondonańskiej [112] na temat kapeli kolegiackiej i jej programu muzycznego.

Trzeba dodać, że w omawianych okresach pojawiały się informacje o Dobrym Mieście w Niemczech Zachodnich. Nie było ich dużo. Były to wzmianki, wspomnienia, publikowane przeważnie na łamach *Ermlandbriefe* [104–107, 109, 110]. Do publikacji o znaczeniu naukowym nie można ich zaliczyć.

Poważniejsze zainteresowanie Dobrym Miastem daje się zauważyć w latach osiemdziesiątych. Tytuł notatki Ch. Poschmanna *Die Guttstädter Domkirche wird renoviert* [116] z 1984 r. jest tu bardzo znamienny. Faktycznie, odbudowie i renowacji całego zespołu kolegiackiego towarzyszyły artykuły popularne, głównie *Postać Warmińskiego* [113, 118, 119]. Innym powodem zainteresowania Dobrym Miastem był zbliżający się jubileusz 600-lecia kapituły kolegiackiej. Poza artykułami popularnymi J. Przerackiego [113], J. Domaślowskiego [119], A. Rzempolucha [120], Z. Ziłkowskiego [124], H. Keferstein [143], należałoby odnotować cenny artykuł T. Brzeczowskiego [114] o uposażeniu kapituły kolegiackiej i jej kanoników w latach 1341–1587. Uwieńczeniem prac tego okresu są wydane w ostatnim czasie książki ks. G. Reifferscheida [123] i A. Rzempolucha [135] o zabytkach sztuki kościoła kolegiackiego. Publikacje te związane ściśle z obchodami jubileuszowymi, mogą stanowić pomnik czasu i pokolenia, któremu dane było jubileusz 600-lecia kapituły kolegiackiej urządzić i w nim uczestniczyć.

Pięknym uzupełnieniem tych dzieł są pamiątki popularyzujące Dobre Miasto: przewodnik po kolegiacie [125], koperty [130], karty pocztowe [129], jubileuszowe

obrazki i plakietki [128], wydane staraniem miejscowego proboszcza i dziekana ks. prałata mgr. Emila Rzeszutka.

Co z powyższego przeglądu piśmiennictwa na temat kapituły i kolegiaty w Dobrym Mieście wynika?

Całość piśmiennictwa daje się wyraźnie podzielić na kilka zasadniczych działów: dzieje kapituły, zabytki sztuki kościoła kolegiackiego, artykuły popularne, wspomnienia.

Jeżeli chodzi o dzieje kapituły, czołowe miejsce zajmuje wciąż A. Birch-Hirschfeld *Geschichte des Kollegiatstifts in Guttstadt 1341–1811*. I chyba długo jeszcze zachowane będzie poczesne miejsce tego dzieła.

Wartościowe prace wyszły spod pióra F. Hiplera, A. Bludau, E. Brachvogela, G. Beckmann, H. Grimme, E. Przekopa.

Cennym uzupełnieniem tych prac są artykuły T. Brzeczковского oraz P. Podejko i pisane pod kierunkiem tego ostatniego prace o życiu muzycznym w kościele dobromiejskim.

Zabytki sztuki kolegiaty w Dobrym Mieście doczekały się najobszerniejszej literatury. Piśmiennictwo naukowe i popularne towarzyszyły im nieustannie, co zdaje się też potwierdzać ich piękno i wysoki poziom artystyczny sztuki snycerskiej. Pisali o tym: F. Dittrich, A. Boetticher, A. Ulbrich, C. Wunsch, K.H. Clasen, G. Dehio, E. Gall, J. Obłąk, L. Czubieli, K. Wróblewska, A. Rzempoluch. Należy wyrazić zadowolenie, że potrafiliśmy na bieżąco aktualizować stan badań nad zabytkami dobromiejskimi. Jest to zasługą L. Czubieli, K. Wróblewskiej, a szczególnie A. Rzempolucha, autora cennej książki pod tytułem *Zespół kolegiacki w Dobrym Mieście*.

Artykułów popularnych o Dobrym Mieście było sporo i różnej wartości, w zależności od czasu i aktualnej polityki kulturalnej. Wiele jest powtórzeń, ujęć pobieżnych. Mimo tych braków należy je ocenić jako potrzebne, gdyż budzą zainteresowanie wśród szerokich kręgów społeczeństwa. Na uwagę zasługuje też opracowany przez A. Rzempolucha przewodnik *Kolegiata p.w. Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych*, ze względu na swoją bogatą treść, jak i szatę graficzną.

Jeżeli chodzi o wspomnienia, są one pisane przez byłych mieszkańców Dobrego Miasta. Cechuje je sentyment do dawnych czasów, do lat dzieciństwa i młodości. Autorzy są pilnymi obserwatorami tego wszystkiego, co dzieje się wokół kolegiaty i kościoła, chociaż ostatnio nie byli w stanie nadążyć za zbyt szybkimi i licznymi zmianami, jakie dokonały się w zespole dobromiejskim.

BIBLIOGRAFIA

1689

[1] Applausus Triumphalis celsissimo... Joanni Stanislaw Comiti a Sbażyń Sbaški, Antistiti Warmiensi et Sambieni in primo et felici Collegiatae Ingressu inter publicos totius Warmia triumphos praesentatus... a civitate Gutstadiensi... 1689, Brunsbergae 1689.

1837

[2] Lieder bei der Einweihung der neuen Orgel am h. Weihnachtsfeste 1837 in der katholischen Pfarrkirche zu Gutstadt, Gutstadt 1837.

1864

[3] Franz Dittrich, Baugeschichte der Kirchen Ermlands. Der Dom zu Gutstadt. *Neue Preussische Provinzial-Blätter* 9(1864), s. 469–471.

1886

[4] (Franz Hipler), Die Gottesdienstordnung in der Collegiatkirche zu Gutstadt im 18. Jahrhundert, *PfD* 18(1886), s. 106–111.

[5] Franz Hipler, Die älteste Schatzverzeichnisse der ermländischen Kirchen, *ZGAE* 8(1886), s. 494–598.

1894

[6] Adolf Boetticher, Die Bau- und Kunstdenkmäler in Ermland, Königsberg 1894, s. 120, 133.

[7] Franz Dittrich, Beiträge zur Baugeschichte der ermländischen Kirchen. Die Kirche von Gutstadt. Nachträge, *ZGAE* 10(1894), s. 585–655, 741–747.

1901

[8] Joseph Kolberg, Der Erwerb von Regeteln und Beiswalde durch das Collegiatstift zu Gutstadt, *ZGAE* 13(1901), s. 308–324.

1910

[9] Joseph Kolberg, Ermländische Goldschmiede, *ZGAE* 16(1910), s. 479–488.

[10] Georg Matern, Die Hospitäler im Ermland, *ZGAE* 16(1910) s. 126–130.

1911

[11] Gruss aus Gutstadt. Kath. Kirche. Gutstadt. Postkarte — Carte Postale. Gutstadt, E. Walter b.r.w. (1911), format 9×14 cm.

[12] Georg Matern, Aus der Geschichte der Corporis Christi Bruderschaft oder der Schützengilde in Gutstadt, Braunsberg 1913.

1922

[13] Sänger-Verein Gutstadt. Zu dem... 75. Jährigen Stiftungsfest, Gutstadt 1922.

1923

[14] Augustinus Blutau, Die Aufhebung des Kollegiatstiftes Gutstadt, *ZGAE* 21(1923), s. 149–235.

[15] Eugen Brachvogel, Die Chorkleidung der ermländischen Dom- und Kollegiatstiftsherren, *ZGAE* 21(1923), s. 103–129.

[16] Mieczysław Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmji, Lwów–Warszawa 1923*, s. 207–210.

1926

[17] Eugen Brachvogel, *Feuersnot und Gelöbnisse altermländischer Zeit in Guttstadt*, *UEH* 8(1926), s. 39.

[18] Anton Ulbrich, *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreussen vom Ausgang des 16. bis in die 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts, Königsberg 1926–1929*, s. 522, 523, 548, 549, 714.

1928

[19] Anneliese Birch-Hirschfeld, *Ein neu aufgefundenes Anniversarienbuch des Kollegiatstifts Guttstadt*, *ZGAE* 23(1928), s. 493–496.

1929

[20] Gustav Beckmann, *Geschichte der Stadt Guttstadt. Festschrift zum sechshundertjährigen Stadtjubiläum. Teil: Neuere Zeit, Guttstadt 1929*.

[21] *600 Jahre Guttstadt 1329–1929. Jubiläumsbeilage der Guttstädter Zeitung (1929 08 31)*.

1932

[22] Anneliese Birch-Hirschfeld, *Geschichte des Kollegiatstiftes in Guttstadt 1341–1811, ein Beitrag zur Geschichte des Ermlands*, *ZGAE* 24(1932).

1933

[23] Carl Wunsch, *Zur Baugeschichte der ermländischen Bischofsschlösser, Bericht des Konservators der Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen 1933*, s. 25–34.

1934

[24] Krause, *Der Marienaltar im Dom zu Guttstadt*, *EK* 49(1934 12 09), s. 673–674.

1935

[25] *Muttergottesfigur im Marienaltar der Guttstädter Pfarrkirche*, *EK* 20(1935 05 19), s. 337.

1936

[26] A. Höhne, A. Grimme, *Die Kollegiatstiftsbibliothek in Guttstadt in Vergangenheit und Gegenwart, Guttstadt 1936*.

[27] *Bibliothek des Kollegiatstiftes in Guttstadt. Zeichnung von Norbert Dolezich*, *EK* 5(1936 02 02), s. 65.

[28] *Im Büchergewölbe des Domes zu Guttstadt*, *EK* 5(1936 02 02), s. 71, 74.

[29] *Das Bischofsgrab im Guttstädter Dom. Vom seligen Sterben des ermländischen Bischofs Andreas Chrysostomus Zaluski*, *EK* 19(1936 05 10), s. 311–312.

[30] Gegenwärtige und Vergangenes aus unserem lieben Ermland (Pfarrkirche zu Guttstadt), *EK* 22(1936 03 22), s. 188, 189, 192.

[31] Guttstadt! Sechzig Minuten Aufenthalt! *EK* 25(1936 06 21), s. 411, 412.

1937

[32] Eugen Brachvogel, Auferstehungsfeier im Guttstädter Dom, *EK* nr 13(1937 03 28), s. 185.

[33] Guttstadt, *EK* 42(1937 10 17), s. 561.

[34] Hans Grimme, Anno Domini 1499, *EK* 42(1937 10 17), s. 570–572, 43(1937 10 24), s. 586 n., 44(1937 10 31), s. 598 n.

[35] Eugen Brachvogel, Eine poetische Weihnachtsgabe aus Guttstadt, *EK* 52(1937 12 26), s. 716.

[36] Hans Grimme, Aus ferner Tagen. Skizze aus der Geschichte des Kollegiatstiftes Guttstadt, *EK* 51(1937 12 19), s. 696–697.

1938

[37] Hans Grimme, Aus ferner Tagen. Skizze aus der Geschichte des Kollegiatstiftes Guttstadt, *EK* 8(1938 02 20), s. 110–111, 11(1938 03 12), s. 155–156, 21(1938 05 22), s. 306–307, 28(1938 07 10), s. 399–402.

[38] Hans Grimme, Der hl. Brigitta „Revelationes“ in Guttstadt, *EK* 15(1938 04 10), s. 213.

[39] Kollegiatstift in Guttstadt im Mittelalter. Luftbild von Nordosten, gez. H a u k e, *EK* 28(1938 08 10), s. 393.

[40] Anneliese Birch-Hirschfeld; Ermländische Konvertiten: Fabian Quadrantinus, Guttstädter Domher und Jesuit (1546–1606), *EK* 37(1938 09 11), s. 528.

[41] Hans Grimme, Ermländische Konvertiten. Konvertiten unter den Guttstädter Kanonikern, *EK* 42(1938 10 16), s. 606.

[42] M.B., Die Krippe – Mittelpunkt der Weihnachtsfeier, *EK* 52(1938 12 25), s. 750.

[43] (Eugen Brachvogel), Weihnachtsgruss. Wie früher gefeiert wurde, *EK* 52(1938 12 25), s. 751.

[44] Herbert Zink, Ermländische Hallenkirchen, Königsberg 1938.

[45] Hans Grimme, Das Kollegiatstift Guttstadt und seine Bibliothek, *Sankt Wiborada* 5(1938), s. 18–29.

1939

[46] Anneliese Birch-Hirschfeld, Guttstadt, Kr. Heilsberg, w: Deutsches Städtebuch. Handbuch städtischer Geschichte. (Hgb. von E. Keyser), Band I, Berlin 1939, s. 58 n.

[47] Hans Grimme, Die Passionsbilder des Chorgestühls im Dom zu Guttstadt, *EK* 14(1939 04 02), s. 194 n.

[48] K.H. Clasen, Die mittelalterliche Bildhauerkunst im Deutschordensland Preussen. Die Bildwerke bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts, Bd. I–II, Berlin 1939.

1947

[49] K. Reczyński, Biblioteka Kolegiacka w Dobrym Mieście, *Komunikat Działu Informacji Naukowej. Seria Sztuki i Kultury. Instytut Mazurski w Olsztynie* 2(1947), s. 1–10.

1949

[50] W.J. Grabski, 200 miast wróciło do Polski. Informator historyczny, Poznań 1949, s. 60, 133, 232, 272, 282, 285.

1951

[51] Anneliese Triller, Der „Gnadenstuhl“ in der Pfarrkirche zu Guttstadt, Ostpreussen, *Königsteiner Rufe* 3(1951), s. 83.

1952

[52] Dehio G., Gall E., Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler. Deutschordensland Preussen, München – Berlin 1952, s. 237–239.

1953

[53] Ernestus, Der Dom von Guttstadt unversehrt. *O* 4(1953), s. 5, f. 25.

[54] Maria Elisabeth Franzkowiak, Rings um den Dom von Guttstadt. *O* 4(1953), f. 16, s. 11–12.

1955

[55] Otto Thamm, Heiteres aus dem Dekanat Guttstadt, *EH* 1955, s. 143–153.

1956

[56] Aleksander Rogalski, Kościół katolicki na Warmii i Mazurach, Warszawa 1956, s. 56.

[57] Dobre Miasto, w: Słownik geografii turystycznej Polski, Warszawa 1956, t. 1, s. 159.

[58] P. Dobromiejski, Dobre Miasto czy Polskie Miasto? *SnWiM* 40(1956), s. 3.

[59] Ks. Jan Obląk, Kontakty między kapitułą warmińską a rzeźbiarzami w Dębniku w sprawie ołtarza marmurowego, *Biuletyn Historii Sztuki* 18(1956), s. 295–296.

1957

[60] Z. Skrzypkowski, Życie codzienne w Dobrym Mieście, *SnWiM* 6(1957), s. 3.

1958

[61] Michał Chomin, Historia ołtarza Maryjnego w Dobrym Mieście, *WWD* 6(1958), 6 s. 32–34.

[62] Jerzy Bohdański (= Bohdan Koziełło-Poklewski), Z dziejów Biblioteki Kolegiackiej w Dobrym Mieście, *SnWiM* 26(1958), s. 3.

[63] Leon Wernic, Dobre Miasto – wyspa dobrej nadziei, *SnWiM* 24(1958) 24, s. 3 i 25, s. 1–2.

1959

[64] Ks. Jan Obląk, Historia diecezji Warmińskiej, Olsztyn 1959.

[65] Südostpreussischer Bildbericht... Guttstadt, *EH* 1959, s. 238–241.

1960

[66] Bp Tomasz Wilczyński, Z okazji restytuowania kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście, *Tygodnik Powszechny* 46(1960), s. 3.

[67] W.J. Grabski, 300 miast wróciło do Polski. Informator historyczny 1960–1960, Warszawa 1960, s. 77–79.

[68] Michał Chomin, Kolegiata w Dobrym Mieście, *SnWiM* 11(1960), s. 3.

[69] Michał Chomin, Historia ołtarza Maryjnego w kościele w Dobrym Mieście, *SnWiM* 37(1960), s. 2.

[70] Geo Grimme, Domherr Otto Thamm 50 Jahre Priester, *EB* 54(1960), s. 8–9.

[71] Hoher Besuch in Guttstadt am 24. August 1932 (nuncjusz Orsenigo i inni, zdjęcia), *EB* 54(1960), s. 25.

[72] Arnold Grunwald, Guttstadt „bona civitas” des Ermlands, *O* 7(1960), s. 9.

1961

[73] Wskrzeszenie Kolegiaty w Dobrym Mieście, *WWD* 4(1961), s. 14, 26.

[74] Anneliese Triller, Die Wiedererrichtung des Guttstädter Kollegiatstifts, *UEH* 1(1961), s. 1.

[75] Anneliese Triller, Das Kollegiatstift Guttstadt, *O* 18(1961), s. 11.

[76] Ks. Jan Obląk, Konserwacja gotyckich zabytków sztuki w Diecezji Warmińskiej, *ABMK* 2(1961), s. 342–343.

1962

[77] Hans Schmauch, Das Kollegiatkapitel in Guttstadt – kirchenrechtlich gesehen, *EH* 1962, s. 203–205.

[78] Maria Zientara-Malewska, Chrzcielnica w kolegiacie dobromiejskiej, *SnWiM* 5(1962), s. 3.

1963

[79] Dobrze Miasto, w: Wielka Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1963, t. III, s. 74 (il.).

1965

[80] Ks. Marian Borzyszkowski, Szkoły Diecezji Warmińskiej w okresie od XII do połowy XVI w., *SW* 2(1965), s. 49–51.

1966

[81] Maria Zientara-Malewska, Dobrze Miasto (wiersz), *SnWiM* 54(1966).

1967

[82] Spis duchowieństwa i parafii Diecezji Warmińskiej, Olsztyn 1967, s. 78–80.

[83] Miasta polskie w tysiącleciu, Wrocław 1967, t. II, s. 116–117.

1968

[84] Georg Krause, Erinnerungen an Guttstadt und seine „Dom“-Kirche, *EH* 1968, s. 179–196.

1969

[85] Ks. Edmund Przekop, Powstanie i organizacja prawna kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście do roku 1429, *SW* 6(1969), s. 25–84.

[86] Lucjan Czubieli, Tadeusz Domagała, Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur, Olsztyn 1969, s. 116–120.

1971

[87] Lucjan Czubieli, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Zeszyt 10: Województwo Olsztyńskie, Warszawa 1971, s. 31.

[88] Lucjan Czubieli, Zabytki Warmii i Mazur, Olsztyn 1971.

[89] Stefan Pastuszewski, Dobrze Miasto i jego kolegiata, *Mówią Wieki* 11(1971), s. 33–34.

[90] Zofia Kolendo, Szlaki turystyczne Warmii i Mazur: Olsztyn, Dobrze Miasto, Lidzbark Warmiński, Orneta, Pieniężno, Frombork, Olsztyn 1971.

1972

[91] Kamila Wróblewska, Zabytki średniowieczne Kolegiaty Dobromiejskiej, *SnWiM* 19(1972), s. 2.

[92] Kamila Wróblewska, Późnogotycka sztuka na Warmii po pokoju toruńskim 1466 roku. (Z badań nad sztuką Warmii czasów Mikołaja Kopernika), *Rocznik Olsztyński* 10(1972), s. 71–76, il. 53–56.

1973

[93] Witold Piechocki, Dobrze Miasto (1973).

1974

[94] Rocznik Diecezji Warmińskiej. Rok 1974, Olsztyn 1974, s. 108–110.

[95] Umschau in Guttstadt. Herbst 1973, *EB* 109(1974), s. 11.

1975

[96] Lucjan Czubieli, Prywatne życie zabytków. Budynek kapitulny w Dobrym Mieście, *GO* 70(1975).

[97] Ryszard Tyrolski, Wizja Dobrego Miasta. W pracowni urbanistów. *GO* 285(1975).

1976

[98] Tadeusz Dobrzeńcki, Sztuka sakralna na Ziemiach Zachodnich i Północnych, Warszawa 1976, s. 27 n., il. 95 n.

[99] Jerzy Przeracki, Parafia dobromiejska i jej ludność w świetle spisu z 1695 r., *KMW* 20(1976), s. 241–257.

1977

[100] Krzysztof Opatowski, Historia w murach zamknięta – Dobrze Miasto, *Wrocławski Tygodnik Katolików* 27(1977).

1978

[101] Ferdinand von Quast, Denkmale der Baukunst im Ermland, Münster 1978.

[102] Tadeusz Chrzanowski, Przewodnik po zabytkowych kościołach północnej Warmii, Olsztyn 1978, s. 29–37.

1979

[103] Ks. Jan Jerzy Górny, Dobre Miasto, w: Encyklopedia Katolicka, Lublin 1979, t. III, s. 1368.

[104] Karl Knura, Das sangesfreudige Guttstadt, *EB* 123(1979), s. 25.

[105] Primiz in Guttstadt 1. März 1932, *EB* 128(1979), s. 3.

[106] Alfred Liedigk, Guttstadt feiert 650jährige Stadtjubiläum, *EB* 129(1979), s. 11–12.

[107] Bruno Dargel, Küster und Rendant Guttstadt (1907–1979), *EB* 130(1979), s. 9.

[108] Mirosława Chechłowska, Repertuar kapeli wokalnoinstrumentalnej w Dobrym Mieście na Warmii. Praca magisterska, Olsztyn: Wyższa Szkoła Pedagogiczna 1979, s. 128.

1980

[109] Christel Poschmann, 650 Jahre Guttstadt in Köln am 21. Oktober 1979, *EB* 131(1980), s. 8 n.

[110] C.S., Festschrift „600 Jahre Guttstadt“ *EB* 131(1980), s. 9.

[111] P. Podejko, Nowoodkryta kapela w Dobrym Mieście, *Sprawozdania Gdańskiego Towarzystwa Naukowego*, 7(1980), s. 65.

[112] Zenona Rondonańska, Nieznany kancjonal z Dobrego Miasta, *Zeszyty Naukowe PWSM w Gdańsku* 1980, s. 51–78.

1983

[113] Jerzy Przeracki, Kapituła Kolegiacka w Dobrym Mieście, *PW* 5(1983), s. 8.

[114] Tadeusz Brzeczkowski, Uposażenie Kapituły Kolegiackiej i kanoników w Dobrym Mieście w latach 1341–1587, *KMW* 4(1983), s. 392–409.

1984

[115] Margarete Behrendorf, Guttstadt 1983, *EB* 147(1984), s. 9.

[116] Christel Poschmann, Die Guttstädter Domkirche wird renoviert, *EB* 149(1984), s. 8.

1985

[117] Rocznik Diecezji Warmińskiej, rok 1985, Olsztyn 1985, s. 42–43, 133–136.

[118] Instalacja kanoników, *PW* 10(1985), s. 8.

1986

[119] Jerzy Domasławski, Dawny kościół w Pierzchałach, *PW* 18(1986), s. 8.

[120] Andrzej Rzempoluch, Dobre Miasto, *Spotkanie z Zabytkami* 2(1986), s. 36–38.

1987

[121] Elfriede Zeiss, Reise nach Guttstadt, *EB* 162(1987), s. 9.

1988

[122] Anneliese Birch-Hirschfeld, Dzieje Kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście 1341–1811. (Przel. z jęz. niemieckiego ks. Stanisław Wańczyk. Opracował redakcyjnie i wydał ks. Emil Rzeszutek), *Dobre Miasto* 1988 (maszynopis), s. IV+3+317+80+XI–XIV.

[123] Gerhard Reifferscheid, *Der dom zu Guttstadt und sein Kollegiatstift, Münster–Köln* 1988.

[124] Zenon Złakowski, *Przed sześćsetleciem Kolegiaty w Dobrym Mieście*, *PW* 17(1988), s. 1, 6, 8.

[125] Andrzej Rzempoluch, *Kolegiata p.w. Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych w Dobrym Mieście*. Przewodnik, *Dobre Miasto* 1988, s. 16.

[126] Anneliese Birch-Hirschfeld, *Ältere Ermländer...*, *EB* 163(1988), s. 9.

[127] Guttstadt – Reproduktion einer alten Postkarte mit Markt und Dom um 1940, *EB* 166(1988), s. 26.

[128] 600 lat Kolegiaty w Dobrym Mieście 1389–1989. (Fotografia barwna kolegiaty, dwuczęściowa), format 2×13 cm×9,2 cm.

[129] *Pozdrowienia z Dobrego Miasta. Dobre Miasto – Kolegiata z XIV w. ...*, Olsztyn 1988 (karta pocztowa). Format 10,2 cm×14,2 cm.

[130] 1389–1989 Dobre Miasto – kolegiata. (Koperta z barwnym nadrukiem). Format 10,9 cm×17,1 cm.

1989

[131] Hugo Fehlau, Ein Tabernakel für Batatron, *Ermlandbuch* 1989, s. 134–140.

[132] Ks. Emil Rzeszutek, Organy jubileuszowe w Kolegiacie Dobromiejskiej, *Biuro Prasowe Episkopatu Polski. Pismo Okólne* 1(1989), s. 17–18; *PW* 29 I–II H 1989, s. 8.

[133] *Panie do kogo pójdziemy?* J.6.67. Wdzięczny Bogu za dar 25 lat kapłaństwa z prośbą o modlitwę ks. Emil Rzeszutek 1964 – 28 VI – 1989..., *Dobre Miasto* 1989, s. 2.

[134] W 600-lecie Kolegiaty Dobromiejskiej 1389–1989. Sympozjum Dobromiejskie 12–13 X 1989..., 14 X 1989 Główne uroczystości jubileuszowe z udziałem J. Em. ks. Kard. J. Glempa Prymasa Polski..., Olsztyn: Diecezjalny Zakład Poligraficzny 1989, s. 4.

[135] Andrzej Rzempoluch, *Zespół Kolegiacki w Dobrym Mieście*, Olsztyn 1989, s. 143.

[136] Kolegiata otwarta dla turystów. Sześć wieków świętności, *Dziennik Pojezierza* 124 (1989 06 28).

[137] (Stanisław) Jer(makowicz), 600 lat dobromiejskiej kolegiaty, *GO* 238(1989 10 14–15).

[138] Prymas na Warmii. Dwa jubileusze, *Dziennik Pojezierza* 210 (1989 10 16).

[139] Prymas J. Glemp na obchodach 600-lecia kolegiaty w Dobrym Mieście, *Życie Warszawy*, wyd. 3 2421(1989 10 16).

[140] Prymas Polski ponownie na Warmii i Mazurach. Uroczystości jubileuszowe w Olsztynie i Dobrym Mieście, *Słowo Powszechne* 203 (1989 10 18).

[141] Prymas Polski na jubileusz 600-lecia kolegiaty w Dobrym Mieście. Tytuł bazyliki – to godność i zobowiązanie, *Słowo Powszechne* 206(1989 10 21–23).

[142] Adam Jerzy Socha, 600 lat Dobromiejskiej Kolegiaty, *PW* 24(19 XI – 2 XII 1989).

[143] Halina Keferstein, Biblioteka Kolegiaty w Dobrym Mieście, *PW* 21(8–21 X 1989), s. 8.

SCHRIFTTUM ZUM THEMA DER KOLLEGIATSKIRCHE
UND DER PFARREI GUTTSTADT

ZUSAMMENFASSUNG

Eine Übersicht über das Schrifttum umfaßt die Jahre 1689–1989.

Das ganze Schrifttum läßt sich in einige Bereiche teilen: die Geschichte des Kapitels, Kunstdenkmäler der Stiftskirche, populäre Artikel und Erinnerungen.

Wenn es um die Geschichte des Kollegiatsstiftes geht, ist die Arbeit von A. Birch-Hirschfeld immer am wichtigsten: *Geschichte des Kollegiatsstiftes in Guttstadt*. Die wertvollen Arbeiten sind auch von anderen Autoren geschrieben worden, wie z.B., von F. Hipler, A. Bludau, E. Brachvogel, G. Beckmann, H. Grimme, E. Przekop. Eine wichtige Ergänzung bilden die Artikel von T. Brzezowski und P. Podejko.

Über die Kunstdenkmäler des Kollegiatsstiftes in Guttstadt schrieben: F. Dittrich, A. Boetticher, A. Ulbrich, C. Wunsch, K.H. Clasen, G. Dehio, E. Gall, J. Oblak, L. Czubieli, K. Wróblewska, A. Rzempoluch.